

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Кафедра філософії та культурології

06-07-217М

Методичні вказівки
до практичних занять з навчальної дисципліни
«Теорія, історія та практика дозвілля»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Креативна та цифрова
культура» спеціальності 034 «Культурологія»
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою
з якості ННІ ЕМ
Протокол № 7
від 28.12.2023 р.

Рівне – 2023

Методичні вказівки до практичних занять з навчальної дисципліни «Теорія, історія та практика дозвілля» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Креативна та цифрова культура» спеціальності 034 «Культурологія» денної та заочної форм навчання. [Електронне видання] / Шадюк Т. А. – Рівне : НУВГП, 2023. – 16 с.

Укладач:

Шадюк Т. А., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології НУВГП.

Відповідальний за випуск:

Шадюк Т. А., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології, завідувач кафедри філософії та культурології НУВГП.

Керівник групи забезпечення спеціальності:

Коберська Т. А., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології НУВГП.

Зміст

Вступ.....	3
1. Загальні положення. Методичні поради по підготовці до практичних занять.....	4
2. Методи оцінювання знань.....	4
3. Плани практичних занять.....	5
4. Завдання для самостійної роботи	14
5. Методичне забезпечення. Література	15
6. Інформаційні джерела	15

© Т. А. Шадюк, 2023

© НУВГП, 2023

Вступ

Дисципліна «Теорія, історія та практика дозвілля» є нормативною дисципліною для підготовки студентів спеціальності 034 «Культурологія» ННІ ЕМ.

Метою навчальної дисципліни є розширення знань та формування практичних умінь і навичок майбутніх культурологів з питань організації та проведення культурно-дозвілдової діяльності.

Основними завданнями навчального курсу є ознайомлення студентів з понятійно-категоріальною системою курсу; введення інноваційних елементів у формування планів, проєктів дозвілля з урахуванням сучасних запитів, тенденцій технологічного розвитку суспільства, креативної та цифрової культури.

Курс забезпечує студентів спеціальними знаннями з теорії, історії та практики дозвілля, сприяє осмисленню та засвоєнню студентами сутності, структури, рівнів, функцій, форм та концепцій дозвілля; допомагає сформувати навички організації дозвілдової діяльності серед різних верств населення.

Студент повинен знати:

- етимологію та семантику основних категорій дисципліни;
- феноменологічну та соціально-культурну сутність і значимість дозвілля;
- напрямки розвитку гуманітаристики дозвілля;
- історичні аспекти формування дозвілдової діяльності;
- форми і концепції дозвілдової діяльності;
- специфіку та технології організації масових, групових та Практичних форм дозвілдової діяльності.

Студент повинен уміти:

- аргументувати ціннісну основу дозвілдової діяльності;
- здійснювати пошук інформативних джерел з дисципліни: підручників, монографій, статей, а також відео-матеріалів;
- писати есе за заданим планом;
- реферувати оригінальні наукові тексти, аналізувати відео-матеріали на тематику дисципліни;
- складати плани-проєкти різних форм Практичного, масового і групового дозвілля;
- реалізовувати плани-проєкти із фото-відео-фіксацією процесуальності та результатів;

- застосовувати інновації та сучасні технології для ефективної організації роботи у сфері дозвілля.

Загальні положення

Оскільки «Теорія, історія та практика дозвілля» повинна формувати у студента навички до засвоєння актуальних знань та умінь практичної організації дозвіллевої діяльності, враховуючи сучасні соціально-культурні умови та стан розвитку гуманітаристики, освоєння змісту цієї дисципліни потребує цілеспрямованої роботи над вивченням спеціальної літератури, аналітичної роботи у мережі Інтернет, активної роботи на лекціях, практичних заняттях, самостійної роботи та виконання Практичних завдань.

Методичні поради по підготовці до практичних занять:

Практичні заняття є важливою формою самостійної роботи студентів по оволодінню змістом дисципліни «Теорія, історія та практика дозвілля».

Вивчивши матеріал прослуханої лекції, студент готується до практичного заняття відповідно до програми обговорення теми. При підготовці студент повинен користуватися як базовою, так і допоміжною літературою, а також опрацьовувати матеріали з інтернет-джерел.

Поглибленому вивченню окремих питань сприяють Практичні завдання, що мають різний рівень складності, є сучасними та актуальними, готуючи які студенти мають можливість виявити аналітичні та розвинути творчі здібності, а також набути нових компетентностей.

Методи оцінювання знань

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовуються такі методи оцінювання знань:

- оцінка за доповідь на практичному занятті;
- тестування після вивчення кожного змістовного модуля;
- оцінка за опрацювання першоджерел;
- оцінка за самостійну роботу;
- підсумковий екзамен.

Для діагностики знань використовується кредитно-модульна система зі 100-бальною шкалою оцінювання.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Поточне опитування, самостійна робота та модульні контролю											Заліковий контроль*	Сума	
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	М К 1	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	М К 2	40	100
6	6	6	6	6	20	6	6	6	6	6	20		

*Заліковий контроль у тестовій формі складається у ННЦНО через навчальну платформу moodle за умови скасування модульних контролів МК1 і МК2.

**Плани практичних занять
Модуль 1. Теорія та історія дозвілля**

**Тема 1. Поняття дозвілля:
семантико-філософський аналіз**

Програма обговорення

1. Розкрийте смислові співвідношення праці, роботи, відпочинку і дозвілля.
2. З'ясуйте особливості дозвілля як форми зайнятості.
3. Дайте відповідь на питання, чому дозвілля – це розвиток, що ніколи не припиняється.
4. Обґрунтуйте чому дозвілля – ключ до розуміння життя, ідентичності та всієї історії людства.
5. Античне підґрунтя поняття «дозвілля» та його розвиток.
6. Проведіть міні-дослідження, опираючись на вивчені дисципліни, як філософія може навчати дозвіллю.
7. Встановіть глибинний смисл дозвілля у Вашому житті.
8. Підготуйте есе на тему «Дозвілля як спосіб вести наповнене життя».

Практичні завдання

1. Аналіз мультимедійного контенту на тему дозвілля.
2. Пошук інформативних джерел з дисципліни: підручників, монографій, статей, а також відео-матеріалів.

3. Прочитання в оригіналі або в доступному перекладі, аналіз та обговорення книги Edith Hall «Aristotle's Way: How Ancient Wisdom Can Change Your Life», 2019.

Тема 2. Дозвілля як соціально-культурний феномен **Програма обговорення**

1. Дайте характеристику етимологічно-семантичного кола поняття «дозвілля».
2. Встановіть поняттєвий зміст дозвілля, вільного часу, хобі, сфери дозвілля, культури дозвілля, культурно-дозвіллевої діяльності, культурно-дозвіллевої практики.
3. Означте статичні та динамічні характеристики явища дозвілля в соціальному просторі та часі.
4. Встановіть аксіологічний аспект культурно-дозвіллевої діяльності. У чому полягає ціннісний зміст дозвілля.
5. Проаналізуйте дозвілля і культурне формування особистості.
6. Розкрийте взаємозв'язок дозвілля і духовного розвитку особистості.
7. Проведіть аналіз дозвілля як частини життєвого шляху особистості та виокремте соціально-психологічний, соціально-філософський та культурологічний підходи.
8. З'ясуйте дотичні смисли у дозвіллі і життєвому світі особистості.
9. Дозвілля і стиль життя. Морально-естетичний потенціал дозвілля. Культурно-дозвіллева діяльність як засіб соціалізації особистості.
10. Сутність дозвілля, його характеристика, функції, та структурна організація.
11. Дозвілля в контексті людської життєдіяльності.
12. Дозвілля як мета і спосіб задоволення різноманітних потреб, у т. ч. естетичних і художніх.
13. Принципи організації дозвілля.
14. Дозвілля як педагогічна система та сфера соціокультурної діяльності.

Практичні завдання

1. Складіть тези, підібравши авторів-мислителів, котрим притаманне розуміння дозвілля як споглядання, пов'язане з високим рівнем

культури і інтелекту, як стану розуму і душі, як діяльності, що не пов'язана з роботою.

2. Розкрийте ціннісне підґрунтя дозвілля, зокрема, цінності самореалізації.

3. Розробіть схему-планування свого улюбленого виду дозвілля тривалістю на тиждень/місяць.

4. Написання есе на тему «Як я проводжу своє дозвілля», відповідаючи на питання плану:

Чи є у Вас дозвілля?

Як Ви проводите дозвілля?

Наскільки у тому дозвіллі, яке Ви проводите, Ви продумано використовуєте час?

Чи дає Вам дозвілля відчуття зростання, вдосконалення, задоволення, внутрішньої глибини або повноти життя?

Чи дозволяє Вам дозвілля, яке Ви проводите, ставати кращими?

Тема 3. Феномен дозвілля як об'єкт наукового вивчення у гуманітаристиці

Програма обговорення

1. Розкрийте особливості педагогіки дозвілля як складової соціально-педагогічної теорії та практики.
2. Охарактеризуйте дозвілля як діяльнісну сферу особистості, соціально-культурне та педагогічне явище.
3. Визначте специфічні риси соціології дозвілля як галузі соціології, що вивчає поведінку людей та соціальних груп у вільний час, а також способи задоволення потреб у відпочинку, розвагах, спілкуванні, розвитку особистості, функціонуванні закладів культури.
4. Встановіть, що вивчає філософія дозвілля. Сформулюйте коло філософських питань, що стосуються дозвілля.
5. Охарактеризуйте культурологію дозвілля як галузь прикладної культурології.
6. Означте особливості фундаментальної та прикладної культурології. Предмет, об'єкт, мета та завдання прикладної культурології.
7. Встановіть категорійно-понятійний апарат культурології дозвілля.
8. Визначте феноменологічні основи культурології дозвілля.

9. Встановіть зв'язок культурології дозвілля з іншими суміжними дисциплінами.
10. Охарактеризуйте культурологію дозвілля як цілісний комплекс питань, пов'язаних з місцем та роллю дозвілля в розвитку культури суспільства, соціокультурним формуванням особистості, організацією в галузі вільного часу різноманітних видів культурної діяльності та культурного спілкування.
11. Розкрийте зміст соціокультурної діяльності як стрижневого поняття прикладної культурології та культурології дозвілля.
12. Визначте основні інституції соціокультурної діяльності, їх класифікацію та особливості.

Практичні завдання

1. Розкрийте зміст основних понять культурології дозвілля та їхню трансформацію: «вільний час», «відпочинок», «дозвілля», «рекреація», «розваги», «соціокультурна діяльність», «культурно-дозвіллева діяльність», «гра», «піднесена діяльність», «хобі», «творчість», «спілкування» та ін.
2. Напишіть есе на тему «Чому одним із важливих питань для філософії є дозвілля, спрямоване на обов'язок перед самим собою?».
3. Аналіз відеороликів на теми дозвілля у мережі Інтернет, у тому числі в соціальних мережах. Виявлення форм і концепцій дозвіллевої діяльності.
4. Дайте розширену письмову відповідь на питання: як гармонійно вибудувати своє дозвілля; якими екзистенційними характеристиками володіє дозвілля.

Тема 4. Історія розвитку дозвіллевої діяльності від найдавніших часів до XX століття (4 год.)

Програма обговорення

1. Форми дозвілля в первісному суспільстві
2. Форми дозвілля у Стародавньому світі.
3. Особливості дозвілля у східних арабо-мусульманських країнах.
4. Дозвілля у Стародавній Греції.
5. Дозвілля в Стародавньому Римі.
6. Дозвілля епохи Середньовіччя в Західній та Східній Європі.
7. Масові свята доби феодалізму.

8. Вуличне дозвілля Західної Європи.
9. Особливості дозвілля часів Київської Русі.
10. Особливості розвитку дозвілля у XVII – XVIII століттях.
11. Основні тенденції розвитку дозвілля XIX століття.
12. Розвиток дозвілля у XX ст.: східний та західний вектори.
13. Національні особливості культурно-дозвіллевої діяльності в Україні.

Практичні завдання

1. Практичне заняття-імітація культурно-дозвіллевої діяльності народів світу різних історичних епох. Складання плану діяльності із описом мети, витрат часу і очікуваних результатів.
2. Есе-міркування на тему «Традиційне та самобутнє в українському дозвіллі».
3. Есе-міркування на тему «Сучасне українське дозвілля в контексті європейської культури».

Модуль 2. Практика дозвілля та способи її оптимізації

Тема 5. Сучасні тенденції розвитку зарубіжної та вітчизняної дозвіллевої сфери

Програма обговорення

1. Сучасні тенденції розвитку вітчизняної дозвіллевої сфери.
2. Аксіологічна (ціннісна) складова сучасного дозвілля.
3. Регулятивне (централізоване) та самоорганізоване дозвілля.
4. Формати сучасного дозвілля: реальний, віртуальний та ідеальний. Популярні форми сучасного дозвілля.
5. Дозвілля в країнах сучасного Сходу. Вплив релігійних поглядів на формування дозвіллевої сфери.
6. Дозвілля жінок та чоловіче дозвілля східних країн. Основні форми сучасного дозвілля в східних країнах.
7. Організація дозвілля в сучасній Західній Європі.
8. Сучасні концепції дозвілля та дозвіллевої діяльності.
9. Дозвілля і державна політика.
10. Комерційні дозвіллеві заклади.
11. Феномен сучасного дозвілля. Основні форми дозвілля для різних верств населення.
12. Поняття індустрія дозвілля. Сучасна індустрія дозвілля в США.

13. Основні тенденції розвитку дозвілля в умовах глобальних взаємодій.
14. Екстремальне дозвілля: види, специфіка.
15. Проблеми проведення дозвілля сучасних українців. Шляхи вирішення проблем у дозвіллевій сфері. Популярні форми дозвілля сучасних українців.
16. Сучасні культурно-дозвіллеві центри як осередок створення позитивного культурно-дозвіллевого середовища.
17. Міжнародне співробітництво у сфері дозвілля як фактор розширення культурних контактів.

Практичні завдання

1. Складання плану виїзного практичного заняття екскурсійного типу з метою вивчення концепцій сучасної культурно-дозвіллевої діяльності у вітчизняній сфері.
2. Написання есе на тему «Реальне та віртуальне дозвілля: критичне осмислення».
3. Добірка публікацій до опрацювання теми в мережі Інтернет.

Тема 6. Основи технології та організації дозвілля

Програма обговорення

1. Суспільний і культурний потенціал дозвілля. Культура та етика дозвіллевої діяльності.
2. Поняття «технологія» соціокультурної діяльності як сукупність загальної, функціональних (галузевих) та соціально-диференційованих методик.
3. Культурно-дозвіллеве середовище та його сприйняття. Ціннісні орієнтації в культурно-дозвіллевому середовищі.
4. Технологія формування культури міжособистісного спілкування.
5. Поняття «фахівець з культурно-дозвіллевої діяльності».
6. Вчитель, ментор, наставник, організатор у дозвіллевій сфері. Професійна майстерність спеціаліста з дозвіллевої сфери.
7. Кваліфікаційна характеристика та професійна майстерність спеціалістів соціокультурної сфери.
8. Основні вимоги до фахівця соціокультурної сфери.
9. Концепція дозвіллевого та рекреаційного обслуговування як невід'ємних складових усього спектру соціальних та культурних послуг.

10. Досвід європейських країн у підготовці спеціаліста дозвіллевої сфери.

Практичні завдання

1. Напишіть есе, даючи відповіді на питання. Чи можна навчити дозвілля? Чи потрібно організовувати дозвілля?
2. Закріплення теоретичних основ теми та уведення практичних елементів технології та організації дозвілля із залученням фахівців, роботодавців: відвідання культурно-дозвіллевих закладів (музеї, арт-галереї, бібліотеки, клуби, ярмарки, фестивалі, флешмоби, виставки, майстер-класи тощо), практична участь в організації івентів.
3. Розкрийте особливості європейського досвіду роботи працівників дозвіллевої сфери на вибір: у Франції, франкомовних частинах Бельгії та Швейцарії, Італії, Іспанії, Туреччині – «аніматора»; у Великобританії – «соціального працівника», «спеціаліста по роботі з молоддю у громаді»; у Канаді – «соціального працівника»; у Норвегії – «соціонома», «соціального педагога», «соціального працівника»; у Фінляндії – «секретаря з питань культури»; у Німеччині – «соціального працівника з людьми похилого віку», «педагога вільного часу», «організатора молодіжного та дитячого дозвілля»; у США – «рекреатора», «рекреатора-терапевта»; в Україні – «спеціаліста по роботі з молоддю.

Тема 7. Масові та групові форми дозвіллевої діяльності (4 год.)

Програма обговорення

1. Поняття культурно-дозвіллевої практики.
2. Витоки масових форм проведення дозвілля.
3. Художньо-масові форми дозвілля закордоном.
4. Культурно-художні фестивалі, культурно-мистецькі конкурси та конкурсні програми, шоу, масові свята, народні гуляння та ін. як форми організації дозвілля: класифікація та особливості.
5. Нові тенденції в діяльності установ громадського харчування та розважальних центрів. Сучасні культурно-дозвіллеві (торгово-розважальні) центри як осередки культурно-дозвіллевого середовища.
6. Особливості групового (мікрогрупового, колективного) дозвілля: участь в клубних об'єднаннях, творчих колективах,

гуртках, спортивних секціях та інших формах групового дозвілля, бесіди, семінари, диспути, конференції, дискусії, круглі столи, ділові ігри, любительські об'єднання, посиденьки тощо.

7. Активний та пасивний характер форм інтелектуально-пізнавального дозвілля.
8. Інтелектуальні, логічні ігри та заняття як засіб активізації пізнавальної діяльності особистості.
9. Читання, заняття в гуртках, відвідини факультативів.
10. Розвиток книжкової справи.
11. Сучасні форми музейного обслуговування.
12. Шляхи реалізації творчо-розвиваючого дозвілля. Заняття прикладною, художньою, технічною творчістю.
13. Створення умов для прояву й розвитку творчого потенціалу особистості шляхом участі у виставках, творчих вечорах, гуртках, хобі-групах, у роботі майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів.
14. Фізично-оздоровче дозвілля. Основні напрями і принципи формування сучасних оздоровчих програм населення в зарубіжних країнах.
15. Рекреаційно-оздоровча діяльність в Україні.
16. Основні тенденції розвитку активного дозвілля в умовах глобальних взаємодій.
17. Особливості соціально-корисного дозвілля. Соціальні флешмоби, участь у соціальних акціях, волонтерських програмах.
18. Прикладне (побутове) дозвілля як складова дозвіллевої діяльності особистості.
19. Емоційна та фізична розрядка у розважальному дозвіллі. Його види та характеристика.
20. Інфраструктура розважальних закладів дозвілля.
21. Специфіка релігійно-орієнтованого дозвілля.

Практичні завдання

1. Дозвіллева діяльність як процес, що стимулює розвиток творчої Практичності, допускає поліваріативність культурно-дозвіллевих і рекреаційних заходів, створює умови для виявлення та задоволення свободи вибору дозвіллевих потреб, інтересів й затвердження на цьому ґрунті системи цінностей особистості.

2. Класифікація дозвіллевих форм в залежності від числа учасників (за способом організації аудиторії – за В. В.Туєвим).
3. Розробка проєктів різних форм масового і групового дозвілля із залученням людей з кола персональних контактів, друзів, однокласників. Складання плану та його подальша реалізація із фото-відео-фіксацією процесуальності та результатів.
4. Створення події, story у соціальних мережах та висвітлення яскравих моментів проведення дозвіллевих заходів на сторінках кафедри філософії та культурології у фейсбук та culturology.nuwm в інстаграм.

Тема 8. Практичні форми дозвілля

Програма обговорення

1. Реалізація рекреативної та розвиваючої функції Практичного дозвілля. Залучення індивідуума у процес безперервного розвитку.
2. Характеристика найпопулярніших форм Практичного дозвілля: активна рекреація (непрофесійний спорт, прогулянки і інші форми спілкування з природою, спортивні і інтелектуальні ігри, розведення квітів, вихулювання собак тощо); товариське спілкування, розваги, свята, відвідини спортивних змагань, ресторанів, танцювальних залів, клубів тощо; Практичне споживання цінностей культури (читання, прослухування радіопередач, музичних записів, перегляд телепрограм, сприйняття комп'ютерної інформації тощо); споживання духовних цінностей публічно-видовищного характеру (кіно, театр, філармонія, естрада, цирк, музей, виставка, лекторій, планетарій, зоопарк, ботанічний сад тощо); пізнавальний, спортивно-оздоровчий туризм; аматорська творчість (спів, музикування, художня самодіяльність, колекціонування, моделювання, конструювання, ремесло тощо).
3. Екстремальні форми проведення Практичного дозвілля.
4. Інтернет-дозвілля як постмодерне явище сучасного світу. Позитивні та негативні характеристики інтернет-дозвілля.

Практичні завдання

- 1.Скласти проект-планування, що відображає практичні кроки організації власного дозвілля.
2. Розробка проектів власного дозвілля зі складанням детального плану, формулюванням мети і очікувань. Фото-відео фіксація проведення дозвілля та викладення його результатів у соціальні мережі, на персональні сторінки, а також на сторінки кафедри філософії та культурології у фейсбук та аккаунт culturology.nuwm в інстаграм.

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
	Модуль 1.		
1.	Роль дозвілля в духовному житті суспільства.	10	13,5
2.	Значення дозвілля для збереження здоров'я.	10	13,5
3.	Дозвілля в контексті морально-естетичного формування особистості.	10	13,5
4.	Національно-культурні традиції дозвілля.	10	13,5
	Модуль 2.		
5.	Перспективні форми практичного, групового і масового дозвілля.	10	13,5
6.	Постмодерне значення дозвілля у культурології.	10	13,5
7.	Віртуальне дозвілля: переваги та недоліки.	10	13,5
8.	Інновації та сучасні технології у сфері дозвілля.	10	13,5
	Всього	80	108

Методичне забезпечення

1. 06-07-12S Шадюк, Т. А. (2021) Силабус навчальної дисципліни "Теорія, історія та практика дозвілля" для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр», які навчаються за освітньо-професійною програмою "Креативна та цифрова культура", 034 "Культурологія". [Силабус]. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/22185/>
2. 06-07-191М Шадюк, Т. А. (2022) Методичні вказівки до семінарських занять з навчальної дисципліни «Теорія, історія та практика дозвілля» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійними програмами «Міжнародні культурні зв'язки та міжкультурні комунікації», «Креативна та цифрова культура» спеціальності 034 «Культурологія» денної та заочної форм навчання. [Методичне забезпечення]. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/24734/>

Література

1. Бриль М. М., Гайдукевич К. А., Гончарова О. М. Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні. Ліра-К, 2022. 556 с.
2. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність. Університетська книга, 2023. 122 с.
3. Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі. Ліра-К, 2020. 328 с.
4. Палеха Ю. І., Палеха О. Ю., Горбань Ю. І. Інформаційна культура. Ліра-К, 2020. 400 с.
5. Ткач М. М. Українська звичаєва культура. Ліра-К, 2021. 592 с.

Інформаційні джерела

1. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/>
2. Український центр культурних досліджень. URL: <https://uccs.org.ua/>
3. Рівненський Обласний Краєзнавчий Музей. URL: <https://www.facebook.com/rivnemuseum>
4. Гончаренко Центр Рівне. education and culture. URL: <https://www.facebook.com/GoncharenkoCentreRivne/>

5. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://libr.rv.ua/>
7. Музеї Ватикану. URL: m.museivaticani.va
8. Галерея Уффіці. (Флоренція). URL: uffizi.it
9. Лувр. URL: louvre.fr/en/visites-en-...
10. Британський музей. URL: britishmuseum.org
11. Музей Прадо. URL: museodelprado.es/the-collect..
12. Національний художній музей України. URL: old.namu.kiev.ua
13. Музей мистецтв ім. Ханенків, Київ. URL: khanenkomuseum.kiev.ua
14. Victoria Museum (Приватний музей історичного костюма та стилю Вікторії Лисенко). URL: <https://victoriamuseum.com.ua/>
15. Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. URL: <https://msumk.com/>
16. Музей східного і західного мистецтва, Одеса. URL: museum.odessa.ua
17. Національний музей ім. Шептицького у Львові. URL: nml.com.ua
18. Харківський художній музей. URL: artmuseum.kh.ua
19. Державний історико-культурний заповідник міста Острога. URL: <https://ostrohcastle.com.ua/>
20. Україна поруч. Проект, присвячений збереженню українського мистецтва й культури. URL: https://artsandculture.google.com/project/ukraine?fbclid=IwAR3fYLue2bKOaD-QL5DaDo5Tm6SwoyVdAFRWaSI_C8li5Pr24T4GmakPpYM